

Kun tietoisuus vähemmistöjen oikeuksista ja kielten ja kulttuurien moninaisuudesta on lisääntynyt, kansainvälinen kieli esperanto on alkanut saada osakseen uutta huomiota päättäjiltä ... Kansalaisjärjestöt vaativat, että Yhdistyneet kansakunnat ja Euroopan Unioni ottavat kysymyksen kansainvälisestä kielestä asialistalleen ... Heinäkuussa 1996 kokoontui Prahassa kansainvälisten järjestöjen Nitobe-symposiumi, jossa ryhmä riippumattomia asiantuntijoita tarkasteli esperanton asemaa ja ehdotti esperanton ottamista mukaan ajankohtaisiin keskusteluihin kielellisistä oikeuksista ja kielipolitiikasta. Esperantoliikkeen arvot ja päämäärät kirjattiin Prahan julistukseen, joka korostaa kielellistä tasa-arvoa ja kielten moninaisuuden säilyttämistä ... Esperanton puhujista viime aikoina esillä ovat olleet v. 1994 Nobel-ekonomisti Reinhard Selten, v. 1996 shakin maailmanmestari Zsuzsa Polgár ja liikemies George Sorosin isä Tivadar Soros ... Indígenaj dialogoj -ohjelma, joka tähtää alkuperäiskansojen kanssakäymisen vahvistamiseen, käyttää vanhojen siirtomaavaltakielten sijasta yhteydenpidossaan esperantoa ... Seuraavassa joitakin lisätietoja esperanton nykytilasta.

Esperanton alkuperä ja tarkoitus. Esperanton perustan laati Ludwik Lazar Zamenhof (1859-1917) kansainvälisen viestinnän kieleksi. Kielen ensimmäinen oppikirja julkaistiin Varsovassa vuonna 1887. Ajatus kansainvälisestä suunnitelmakielestä, jonka tarkoituksena ei ole korvata kansalliskieliä vaan toimia niiden lisäksi kaikkien toisena kielenä, ei ollut uusi, mutta Zamenhof katsoi, että tällaisen kielen täytyy kehittyä käytön kautta, ja näin hänen suunnitelmansa käsitti vain kielen peruskieliopin ja pienen perussanaston. Sen jälkeen esperantosta on kehittynyt elävä, kaikkialla maailmassa puhuttu kieli. Monet Zamenhofin ajatuksista ennakoivat nykyaikaisen lingvistiikan perustajan, strukturisti Ferdinand de Saussuren ajatuksia - tämän veli René oli esperantisti.

Ominaisuudet. Esperanto on sekä puhuttu että kirjoitettu kieli. Sen kielioppi on säännöllinen. Sanasto pohjautuu länsieurooppalaisiin kieliin kun taas lause- ja muoto-opissa on vahvoja slaavilaisia vaikutteita. Esperanton morfeemit ovat säännöllisiä ja miltei loputtomasti yhdisteltävissä uusiksi sanoiksi, niin että kielellä on myös paljon yhteistä isoiviin kielten kuten kiinan kanssa, kun taas sen sisäisessä sanarakenteessa on yhtäläisyyksiä agglutinoivien kielten kuten turkin, suahilin ja japanin kanssa. Yhtäläisyyksiä on myös esperanton ja suomen rakenteessa.

Kehitys. Alkuvaiheessaan kieli käsitti tuhatkunta kantasanaa, joista saattoi muodostaa runsaat 10 000 sanaa. Sittemmin sanasto on nopeasti karttunut. Nykyään esperanton sanakirjoissa on usein 15 000-20 000 kantasanaa, joista voidaan muodostaa satoja tuhansia sanoja. Esperanto kehittyi kansainvälisessä käytössä, kun taas lingvistien ja Esperanto-Akatemian rooli keskittyy lähinnä tutkimuksiin ja ajankohtaisten kysymysten kommentointiin. Ajan myötä esperantoa on käytetty lähes kaikkiin kuviteltavissa oleviin tarkoituksiin. Esperanton on kieltänyt ja sen käyttäjiä on vainonnut niin Stalin, joka piti sitä 'kosmopoliittien' kielenä, kuin Hitler, jolle se oli juutalaisten kieli (kielen kehittäjä Zamenhof oli juutalainen). Esperantoa on käytetty myös kotikielenä ja syntype- räisiä puhujia on nykyään noin tuhat.

Käyttäjäkunta. Esperanton maailmanliitolla UEA:lla ja nuorisojärjestö TEJO:lla on jäseniä yli sadassa maassa. UEA:han liittyneitä kansallisia jäsenliittoja on yhteensä 63 ja Suomen Esperantoliitto on yksi niistä. TEJO:ssa on kansallisia järjestöjä 20; Suomessa toimii Suomen Nuorten Esperantoliitto FEJO. Paikallisten liittojen jäsenmäärien ja myytyjen oppikirjojen määrän perusteella on arvioitu, että esperanton puhujia on useita satoja tuhansia, mahdollisesti jopa yli miljoona. Esperanton puhujia on kaikissa maanosissa. Huomattavia keskittymiä on mm. Kiinassa, Japanissa, Brasiliassa, Iranissa, Madagaskarilla ja Kuubassa.

Esperanton opetus. Esperantoa voi opiskella paikallisten yhdistysten järjestämällä kursseilla sekä joissakin kansalais- ja

työväenopistoissa. Itseopiskelijoilla on käytettävissään erilaisia oppikirjoja, kirjekursseja ja Internet-kursseja. Kirjeenvaihtoon ja matkailuun tarvittavan tason saavuttaa lyhyelläkin opiskelulla. Laajamittainen kokeilu esperanton käytöstä opetuskielenä toteutui Somerolla 1960-luvulla. Sen tuloksena todettiin, että esperanto on ihanteellinen johdatus vieraiden kielten opiskeluun. Nykyään esperanto on harvoin koulujen opetusohjelmassa. Esperanto-opettajien Internet-sivusto www.edukado.net antaa kuvan tämän hetken opetustoiminnasta.

Virallinen tunnustus. Vuonna 1954 Unescon yleiskokous tunnusti esperanton saavutusten vastaavan Unescon päämääriä ja ihanteita ja kutsui UEA:n neuvoo-antavaksi järjestökseen. Tämä yhteistyö jatkuu edelleen. Vuonna 1977 Unescon pääjohtaja Amadou-Mahtar M'Bow piti puheen 82. maailmankongressissa. Vuonna 1985 Unescon yleiskokous kannusti jäsenvaltioitaan ja kansainvälisiä järjestöjä lisäämään esperanton opetusta kouluissa ja sen käyttöä kansainvälisissä yhteyksissä. UEA:lla on neuvoo-antava asema myös YK:n Talous- ja sosiaalineuvostossa, YK:n lastenavun rahastossa Unicefissä, Euroopan Neuvostossa, Amerikan valtioiden järjestössä OAS:ssa sekä Kansainvälisessä Standardointiliitossa (ISO).

Tapaamiset ja matkailu. Joka vuosi järjestetään yli sata kansainvälistä konferenssia, matkailu- ym. tapahtumaa, jonka kielenä on esperanto. Suurin tapahtuma on UEA:n järjestämä maailmankongressi, joka on viime vuosina järjestetty seuraavasti: Montpellier (1998), Berliini (1999), Tel-Aviv (2000), Zagreb (2001), Fortaleza (2002) ja Göteborg (2003). Seuraavat kongressikaupungit ovat Beijing (2004), Vilna (2005) ja Firenze (2006). Maailmankongressi on pidetty Helsingissä vuosina 1922 ja 1969 sekä Tampereella vuonna 1995. TEJO järjestää myös vuosittain nuorisokongressin; vuonna 1980 se oli Raumalla. Arabimaissa järjestettiin ensimmäinen esperantosymposiumi Ammanissa vuonna 2000, viides Amerikan esperantokongressi oli Mexico Cityssä vuonna 2001 ja seuraava Aasian esperantokongressi järjestetään Hanoissa vuonna 2005. Pasporta Servo ('Passipalvelu') on TEJO:n palvelumuoto, joka tarjoaa ilmaisen majoituksen esperantoa puhuvissa perheissä ympäri maailman.

Esperanton tutkimus ja kirjastot. Joissakin yliopistoissa eri puolilla maailmaa on mahdollista opiskella esperantoa osana kielitieteen opintoja. Tutkintoon tähtääviä opintoja voi suorittaa ainakin Unkarissa Budapestin Eötvös Lorand -yliopistossa ja Puolassa Poznanin yliopistossa. Yhdysvaltalaisen Modern Language Association kirjaa yli 300 esperantoa käsittelevää ammattijulkaisua vuosittain. Muita suuria kirjastoja ovat Kansainvälinen Esperantomuseo Wienissä (osa Itävallan kansalliskirjastoa), Biblioteko Hodler UEA:n päämajassa Rotterdamissa sekä Aalenin esperantokokoelma Saksassa. Wienin ja Aalenin kokoelmia voi tutkia Internetistä sekä lainata kaukolainoina. Suomessa laajimmat esperantokirjallisuuden

kokoelmat ovat Turun kaupunginkirjastolla ja Suomen Esperantoliitolla.

Ammatilliset kontaktit ja erityisjärjestöt. Useita ammattija erityisaloja varten on omat kansainväliset esperantojärjestönsä, jotka pitävät omia kokouksiaan ja julkaisevat omia lehtiään. Tällainen järjestö on mm. lääkäreillä, kirjailijoilla, rautatieläisillä, tiedemiehillä, muusikoilla. Esperanto on myös San Marinossa sijaitsevan Kansainvälinen tiedeakatemian työkieli. Esperantonkielisiä ja esperantoksi käännettyjä julkaisuja ilmestyy säännöllisesti eri aloilta, kuten astronomiasta, informatiikasta, kasvitieteestä, entomologiasta, kemiasta, oikeustieteestä ja filosofiasta. Monia harrastuksia varten on omat järjestönsä, esim. partiolaisten, näkövammaisten sekä shakki- ja go-pelin järjestöt toimivat vilkkaasti. On myös joukko eri uskontojen liittoja. Myös nuorisojärjestö TEJO järjestää kansainvälisiä tapaamisia ja julkaisee lehtiä.

Kirjallisuus. Esperanton kirjallinen perinne on laaja. Tämän on tunnustanut myös kansainvälinen PEN-liike, joka hyväksyi esperantokirjailijat osastokseen vuonna 1993. Huomattavimpia tällä hetkellä esperantoksi kirjoittavia kirjailijoita ovat romaanikirjailijat Trevor Steele (Australia), István Nemere (Unkari) ja Spomenka Štimec (Kroatia), runoilijat William Auld (Skotlanti), Mihail Gišpling (Venäjä/Israel) ja Abel Montagut (Katalonia), esseistit ja kääntäjät Probal Dašgupta (Intia), Fernando de Diego (Venezuela) ja Kurisu Kei (Japani). Auld oli ehdolla Nobelin kirjallisuuspalkinnon saajaksi vuosina 1999 ja 2000. Myös suomalaiset ovat kirjoittaneet suoraan esperantoksi. Reino Eriksson on julkaissut kolme runokokoelmaa, Pekka Virtasen sci-fi-novelleja on ilmestynyt myös esperantoksi ja Eija Salovaaran Lappi-aiheiset novellit ilmestyivät vuonna 1994 toisena painoksena. Päätaloinstituutin Napero-Finlandia -satukirjoituskilpailun rinnalla on v. 2000 alkaen ollut myös esperantonkielinen sarja.

Käännökset. Viime vuosien merkittävimpiä esperantokäännöksiä ovat mm. Hemingwayn *Vanhus ja meri*, Tolkienin *Taru sormusten herrasta*, García Márquezin *Sadan vuoden yksinäisyys*, Omar Khaijamin *Rubaiyat*, Grassin *Peltirumpu*, Marco Polon *Ihmeiden kirja* sekä Cao Xueqinin suuri perhesaaga *Punaisen talon uni*. Lastenkirjoista Asterixin, Nalle Puhin ja Tintin seuraan ovat liittyneet Jörö-Jukka ja Peppi Pitkätossu. Myös kaikki maailmankuulun suomalaisen kirjailijan Tove Janssonin Muumikirjat sekä L. Frank Baumin Oz -kirjat ovat luettavissa Internetistä. Esperantosta on käännetty mm. Tivadar Sorosin vuonna 1965 julkaisema kirja *Maskerado*, joka kertoo hänen perheensä selviytymisestä natsien miehittämässä Budapestissa. Se on julkaistu englanniksi Isossa-Britanniassa (2000) ja Yhdysvalloissa (2001) ja se ilmestyy pian myös venäjäksi, saksaksi ja turkiksi. Muumikirjan Näkymätön lapsi lisäksi huomattavimmat suomalaisen kirjallisuuden käännökset ovat *Kalevala*, *Seitsemän veljestä*, *Nummisuutarit*, Edit Södergranin *Maa, jota ei ole* sekä Urho Kekosen *Tamminiemi*.

Teatteri ja elokuva. Teatterikappaleita niinkin erilaisilta näytelmäkirjailijoilta kuin Goldoni, Ionesco, Shakespeare ja Ayckbourn on viime vuosina esitetty esperantoksi. Useita Shakespearen näytelmistä on käännetty esperantoksi: yksi viimeisimmistä esityksistä on ollut Hanoissa vuonna 2001 paikallisin näyttelijävoimin toteutettu Kuningas Lear. Vaikka Chaplin käytti esperantonkielisiä kylttejä elokuvassaan Diktaattori, esperantonkieliset kokoillan elokuvat ovat harvinaisia. Huomionarvoinen poikkeus on kulttielokuva Incubus, jossa vuoropuhelut käydään esperantoksi.

Musiikki. Esperantoksi esitettävän musiikin lajit kattavat pop- ja rock-musiikin, kansanlaulut, kabareen, yksinlaulut ja

kuoroteokset sekä oopperan. Tunnetut säveltäjät ja esiintyjät ovat levyttäneet esperantoksi, säveltäneet orkesteriteoksia esperanton innoittamina tai käyttäneet esperantoa mainosmateriaalissaan, kuten Elvis Costello ja Michael Jackson. Espanjassa vuonna 1996 julkaistun täysin esperantonkielisen albumin *Esperanto* (Warner Brothers) kappaleita nousi korkealle espanjalaisilla levylistoilla. Klassisia orkesteri- ja kuoroteoksia, joiden teksti on esperantonkielinen, ovat yhdysvaltalaisen Lou Harrisonin *La koro sutro* ja David Gainesin ensimmäinen sinfonia. Esperantonkielistä musiikkia on saatavilla Internetistä, jossa on myös joitakin esperantokaraokelle omistettuja sivustoja.

Lehdistö. Esperantoksi ilmestyvistä lehdistä tunnetuimpia ovat kerran kuukaudessa ilmestyvä uutislehti *Monato*, kirjallinen aikakauslehti *Fonto*, sekä UEA:n äänenkannattaja Esperanto ja nuorisojärjestö TEJO:n *Kontakto*. Uutisjulkaisu *Eventoj* ilmestyy sähköisenä, samoin *Monato*, ja joillakin lehdillä on arkisto Internetissä. Lisäksi ilmestyy mm. lääketieteen ja luonnontieteiden julkaisuja, uskonnollisia julkaisuja, opetukseen liittyviä julkaisuja, erityisteemoihin keskittyviä lehtiä sekä kansallisten liittojen omia lehtiä, Suomessa *Esperantolehti*.

Radio ja televisio. Brasilian, Kiinan, Kuuban, Unkarin, Italian ja Puolan radio lähettävät säännöllisesti esperantonkielistä ohjelmaa, samoin Vatikaanin radio. Osa lähetyksistä on myös kuunneltavissa Internetistä. Esperantokursseja lähetetään myös televisiossa, esim. äskettäin BBC:n Muzzy-opetusarjan esperantosovellus Puolan TV1:ssä.

Internet. Sähköiset viestimet ovat nopeimmin kasvava yhteydenpitoväline esperanton käyttäjien kesken. Esperantonkielisiä keskusteluryhmiä toimii joitakin satoja ja niissä käsiteltävät aiheet vaihtelevat kielen käytöstä perheissä yleiseen suhteellisuusteoriaan. Esperantoa käytetään vilkkaasti keskustelupalstoilla ICQ, IRC ja PalTalk. Esperantonkielisiä Internet-sivuja on satoja tuhansia. Osan niistä löytää Esperanton virtuaalikirjaston kautta <http://www.esperanto.net/veb/> ja muita sanalla 'esperanto' mistä tahansa hakukoneesta.

UEA:n palvelumuodot. Esperanton maailmanliitto UEA julkaisee kirjallisuutta ja lehtiä sekä vuosikirjaa, jossa on tietoja esperantojärjestöistä ja paikallisista yhteyshenkilöistä ympäri maailman. Tiedot näistä julkaisuista sekä äänilevyistä, kaseteista jne. ovat UEA:n kirjapalvelun luettelossa, joka on saatavissa sekä kirjana että elektronisena Internetistä. Luettelossa on yli 3500 nimikettä. UEA:n esperantoksi, englanniksi ja ranskaksi julkaisemassa sarjassa Esperanto-Dokumentoj julkaistaan tutkimuksia ja raportteja esperanton nykytilanteesta ja sarjan numeroita on saatavana UEA:n päämajasta Rotterdamista.

Lisätietoja:

Universala Esperanto-Asocio (UEA), Nieuwe Binnenweg 176, NL-3015 BJ Rotterdam, Alankomaat, puh. +31-10-4361044, fax +31-10-4361751, sähköposti uea@inter.nl.net, UEA:n kotisivu osoitteessa <http://www.uea.org>.

Suomen Esperantoliitto ry (EAF), Siltasaarenkatu 15 C 65, 00530 Helsinki, puh. 09-715538, (toimisto avoinna tiistaisin klo 17-19, muulloin puhelinvastaaja), sähköposti eaf@esperanto.fi, kotisivu <http://www.esperanto.fi>.

Suomen Nuorten Esperantoliitto ry (FEJO), osoite ja puh. kuten Suomen Esperantoliitto ry, sähköposti fejo@esperanto.fi, kotisivu <http://www.esperanto.fi/fejo>.

UEA:n pääedustaja Suomessa: Heta Kesälä, Kalamiehenkuja 3 D 32, 04300 Tuusula, puh. ja fax 09-2755528, sähköposti: heta.kesala@pp.inet.fi.